

KONTRA MIKLÓS

Angol nyelvi és kulturális imperializmus és magyar tanárképzés

„Az, hogy az angol nyelv terjesztése nem csupán a kommunizmus korábbi áldozatainak önzetlen támogatása a demokrácia és az emberi jogok felé vezető úton, látható a British Councilnek Károly herceg által 1995 elején elindított 'English 2000' nevű projektumában is.”

(Phillipson és Skutnabb-Kangas 1996: 431)¹

Az angoltanárok ritkán szokták vizsgálat tárgyává tenni azt, hogy a nyelvpedagógia miképp támogatja az angol egyre növekvő szerepét Földünkön. Amennyire meg tudom ítélni, Magyarországon még senki sem foglalkozott komolyan az angol kulturális és nyelvi imperializmussal. Úgy tűnik, hogy az angol nyelv hirtelen támadt elérhetősége túl nagy eufóriát okozott nálunk ahhoz, hogysem az emberek kritikusan megvizsgálják az országot, a nemzetet, a kultúrát és a nyelv helyzetét. Ebben az írásban megkísérlem e komplex kérdéskör néhány részletének felületi vizsgálatát. Az angol-amerikai kulturális és nyelvi imperializmus néhány mai magyarországi példájának bemutatása után azt is megvizsgálom, mit tehetnek az angoltanárok és az oktatásirányítók azért, hogy az *angol terjedése paradigma* helyett a *nyelvi ökológiai paradigma* terjedését (Phillipson és Skutnabb-Kangas 1996) segítsék elő Magyarországon.

1. Az angol és amerikai kulturális és nyelvi imperializmus néhány példája hazánkban

Az angol nyelvi imperializmust Phillipson (1992: 47) a következőképpen határozza meg:

Az angol nyelvi imperializmus munkadefiníciója az, hogy az angol dominanciáját hangsúlyozza és fenntartja a közte és más nyelvek között levő strukturális és kulturális egyenlőtlenségek létrehozása és folyamatos újratermelése. Itt a strukturális szó széles értelemben vett anyagi dolgokat jelöl (például intézményeket és a pénzeszközök elosztását), a kulturális szó pedig testetlen vagy ideológiai elemeket (például attitűdöket vagy pe-

---

Angolul elhangzott a „Second Conference on Teacher Training in the Carpathian Euro-region” című konferencián Debrecenben, 1997. április 26-án.

dagógiai elveket). Az angol nyelvi imperializmus a *lingvicizmus* egyik példája. A lingvicizmus meghatározása: „olyan ideológiák, struktúrák és cselekvési módok, amelyeket a hatalomnak és a (mind materiális, mind nem materiális) forrásoknak nyelvi alapon meghatározott csoportok közti egyenlőtlen elosztásának legitimálására, kialakítására és újratermelésére használnak.”

1989 előtt az angol-amerikai kulturális és nyelvi imperializmus veszélye Magyarországon csak mondvacsinált volt, ha volt, de ma kétségtelen jelei mutatkoznak az ilyen hatásoknak és egyre több aggódó megnyilatkozást hallunk s olvasunk e tárgyban. Elég néhány újságot átböngészünk, hogy bemutassuk e kulturális és nyelvi hatás mértékét.

Az informatika korának kihívásait vizsgálva Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke nemrég „kiemelte a kis nyelvet bíró népek identitás-megőrzésének szükségességét” (*Magyar Hírlap*, 1997. február 13., 5.). Jiří Menzel cseh filmrendező egy budapesti interjúban azt nyilatkozta, hogy „Elképzelhető, hogy 2100-ban nálunk is meg önkönél is olyan rezervátumok lesznek, amelyeket azoknak tartanak fenn, akik még csehül meg magyarul beszélnek, s turistacsoportok járnak a csodájukra. Mivel mindenki más angolul, pontosabban amerikaiul fog beszélni.” (*Magyar Hírlap*, 1997. április 4., 10.). Egy magyar újságíró szerint „most nem katonai, most kulturális megszállás alatt élünk.” (*Magyar Hírlap*, 1996. december 23., 7.). A kulturális megszálláson Faragó Vilmos az amerikai dömpingárut (filmet, zenét s irodalmat) érti.

Az amerikai-magyar Fair Business Line Holding elnöke, Lőrincze Péter arról nyilatkozott, hogy az Interneten „Az üzleteket a cégek saját anyanyelvükön is bonyolíthatják, ezzel a nemzeti nyelvek méltóságát is visszaadjuk” (*Magyar Hírlap*, 1997. április 18., 11.).

Budapest XIII. kerületében a József Attila Művelődési Központ vidám télbúcsúztató farsangi bálját „a Valentin nap jegyében” rendezte meg (*XIII. kerületi Hírnök*, 1997. február, 8.).

Egy aranylemez kapcsán Koncz Zsuzsa nemrég azt nyilatkozta, hogy „a nyugati zenedömping idején jó érzés számára, hogy a magyar rockzene iránt még mindig nagy az érdeklődés” (*Magyar Nemzet*, 1997. március 14., 32.).

Az amerikománia a sportban is megfigyelhető: 1992 őszén a *Tungsram* és a *Honvéd* kosárlabda szakosztálya *Budapesti Sólymok* néven egyesült (Laczkó 1993). Ez a név nyilvánvalóan a *Chicago Bulls*, *Atlanta Hawks* és hasonló amerikai neveket követi. Körülbelül annyira tér el a magyar sportéletben szokásos csapatnevektől, mint a zsíros kenyér az amerikai étrendtől.

1991 tavaszán a Kossuth Lajos Tudományegyetem két (amerikai és brit) vendégtanára az angol nyelv terjedését vizsgáló cikkükben ezt írták:

Elmúlt Magyarország „újjászületésének” első évfordulója, februárban megjelent képernyőinken a „Dallas”, és áprilusra hatalmas hirdetőtáblák kerültek Debrecen bevezető útjaira. Lehet, hogy nem tetszik, amit látunk, de fontos, hogy pontosan regisztráljuk: mit mond nekünk szerfelett nagy találékonysággal az új világrend. Mit akar velünk megkívántatni, éreztetni, gondoltatni, hogyan akarja befolyásolni viselkedésünket s mit akar ve-

lünk túléletni. Akkor is, ha nem tudjuk *pontosan*, hogy mi a *masszázs* a médium mögött. (Jones-Petlane és Palmer 1991: 531)

Végül a kulturális expanzióknak lássuk egy (számomra legalábbis) döbbenetes példáját! Olyasmi ez, mintha valaki mondjuk tiszta gyümölcslevet cserélne Coca Colára vagy annál is hitványabb italra.

1996 augusztusában megjelent „a világ magyar reformátusságának egyetemes énekeskönyve”, melynek hivatalos címe: *Magyar református énekeskönyv*. Az ezt megelőző énekeskönyvet 1948-ban adták ki. A válogató-összeállító bizottság tagjai (Révész Imre, Karácsony Sándor, Csomasz Tóth Kálmán, Ádám Jenő, Balla Péter, Áprily Lajos és Kállay Kálmán) ötös célt tűztek ki maguk elé, nevezetesen: a református gyülekezeti éneklés legyen jellegzetesen református; jellegzetesen magyar; ugyanakkor egyetemesen keresztyén; igeszerű és formailag (művészileg) színvonalas.

Az új énekeskönyv szerkesztői ezeket a célokat gyakorlatilag mellőzték. Az új könyv kihagy az 1948-asból 113 énekszöveget, ezek zöme (97) magyar. A reformáció korabeli magyar énekek közül 52-t hagytak el (42%). Az új könyv a magyar anyag 40%-át kiostálta, de az idegenből átvett énekeket 94%-ban megtartotta. Az új dallamoknak 30%-a angol-amerikai, 30%-a német és egyéb idegen. Az új énekek művészi értéke gyakran kétséges, „Mi több, egyharmaduk jellegzetes keringő ütemben van” (Bereczky 1997). A református énekeskönyv amerikanizálása melletti fő érvnek az tűnik, hogy egyesek szerint a magyar reformátusok nem tudnak együtt énekelni. Ezért nemcsak a XVI. századi magyar énekeket kellett megrostálni, hanem „határainkon kívül élő testvéreink kedvelt énekeit, főleg azokat, amelyek számukra hitüket, magyarságukat megtartó erőnek bizonyultak, bevette a bizottság, még akkor is, ha ezek zeneileg nem jelentik az egyházi zene csúcsait” (Máté 1997).

A magyar református énekeskönyv megreformálása a brutális amerikanizáció² egy példája. Az új könyv kavarta sajtópolémiát olvasva (Máté 1997, Bereczky 1997, Karasszon 1997) olyan sokkéléményem volt, mint nemrég egy amerikai római katolikus templomban. 1995 Karácsonyán a Michigan State University campusa melletti templomban a pap 6-8 éves gyerekekkel Jézus születéséről beszélgetett, s hamarosan ezt énekeltette velük: *Happy birthday to you, Happy birthday, Dear Jesus, Happy birthday to you*.

2. Kulturális imperializmus a tudományban

Phillipson (1992: 57) Galtungtól (1980) idézi a tudományos imperializmus meghatározását:

Ha mindig a Centrum adja a tanárokat és az határozza meg, mit érdemes tanítani (a keresztyén tanoktól a tudományos-technikai tanokig) és a Periféria adja minduntalan a tanulókat, akkor az imperializmus munkál ... a Centrum tudós csoportjai elmennek a Periférián élő nemzetekhez adatokat (nyersanyagot) gyűjteni: üledékes kőzeteket, flórát, faunát, archeológiai leleteket, attitűdöket, véleményeket és viselkedésmintákat gyűjtenek, az adatokat feldolgozzák, elemzik és elméleteket építenek fel (úgy, ahogy általában az ipari feldolgozás zajlik). Ez a Centrum egyetemem (gyárai-

ban) történik, hogy a készterméket, például egy folyóiratot vagy könyvet (gyártmányt) visszaküldhessék a Perfiéria központjába, ahol is már felkeltették iránta korábban az igényt az által, hogy a Centrumban képeztek ki szakembereket, és a helyiek némiképp részt vehettek az adatgyűjtés alacsonyabb rendű munkáiban. Ez a párhuzam nem vicc – ez maga a struktúra (Galtung 1980: 130).

A mai Magyarországon könnyedén találunk példákat arra, amiről Galtung ír. 1996 őszén a *Replika* című folyóirat különszámot adott ki angolul „Gyarmatosítás vagy részvétel? Kelet-Európa és a nyugati társadalomtudomány” címmel. A vitát kezdeményező cikkben Csepeli, Örkény és Scheppele (1996) az 1990 utáni kelet-európai társadalomtudomány nyugati szociológusok általi kolonizációjáról írnak. A helyi társadalomtudósok szerepe gyakran abban merül ki, hogy kinyitják az archívumok ajtait a nyugatiak számára, kihozzák a dokumentumokat nekik, de az elemzésre már nem kapnak lehetőséget. A nyugati tudósok gyakran nem ismerik azokat a nyelveket, amelyeken az általuk tanulmányozott népek beszélnek, ezért kénytelenek a helyi szakemberekre támaszkodni, hogy biztosítva legyen a kutatás kellő (nyugati) színvonala. Az a fontos, hogy a keleti tudós a nyugati számára hídszerepet játsszon, nem az, hogy maga is lehetne kutatásvezető. A szlovák Zuzana Kusá (1996) szerint a Csepeliék leírta tudományos gyarmatosítás Szlovákiára is pontosan ráillik.

3. A tudományos imperializmus iskolapéldája

A Galtung-idézet olyan kört ír le, amelyben a Centrum meghatározza, mit érdemes tanulni, a Centrum tudósai elmennek a Perifériára adatot gyűjteni (a Periféria tudósainak alacsony rendű részvételével), előállítanak egy terméket (pl. egy könyvet) a Centrumban és visszaküldik azt eladásra a Perifériára, ahol is már korábban felkeltették az igényt e termék iránt.

A British Council magyarországi *English Language Teacher Supply Project*-je (ELTSUP), ami az 1990-es évek elején zajlott, iskolapéldáját nyújtja annak, ahogy a Galtung-ciklus működik. 1990-től kezdve a British Council hozzávetőlegesen egy millió fontot fordított az ELTSUP-ra, amihez a magyar kormány hozzá tett 150 millió forintot. Az ELTSUP a magyarországi angoltanárképzéstől radikálisan eltérő, új programot vezetett be több egyetemünkön. A British Council számos magyar projektuma között talán ez volt a legsikeresebb. Az ELTSUP mind a briteknek, mind a hazai angoltanárképzésnek büszkesége, s joggal az. Az angoltanárképzést forradalmian megváltoztatta három egyetemen (ELTE, KLTE, JATE), ahol az Angol Tanárképző Központok (Centers for English Teacher Training) a hagyományos, filológia- és pedagógia-központú tanárképzést kihajították az ablakon, s helyette korszerű, tantárgy-pedagógiára alapozó tanárképzési modellt fejlesztettek ki s valósítottak meg.

Az Angol Tanárképző Központok sikere, különösen az ELTE-é, nemzetközi érdeklődést keltett, ezért Medgyes Péter és Angi Malderez szerkesztettek egy könyvet saját központjukról, amit a Heinemann adott ki 1996-ban. A *Changing Perspectives in Teacher Education* [A tanárképzés változó távlatai] című köny-

vet* a kiadó kecskeméti boltjában 3950 Ft-ért lehet megvásárolni. A British Council tehát bejött Magyarországra, segítségével magyarok előállítottak egy terméket (egy Közép-Európában egyedülálló új tanárképzési modellt), a termék újabb terméket (egy könyvet) fialt a világpiac számára, amit visszaküldenek a Perifériára (ahol is a keresletet már korábban megteremtették iránta) – elérhetetlenül magas áron. Az átlagos magyarországi angoltanár nemigen fogja megvenni ezt a magyar sikertörténetről szóló szakkönyvet azon az áron, amin a Heinemann forgalmazza hazánkban.

4. Sok húhó semmiért? A brit és az amerikai angol harca Magyarországon

Amikor a közép-európai angol nyelvi imperializmust vizsgáljuk, többek között a domináns és a dominált kultúrákat elemezzük, s azt, ahogyan az angoltanulást támogatják (reklámozzák). Ennek egyik érdekes vetülete az a kérdés, hogy az angolnak melyik változatát tanítsák (tanítsuk) hazánkban. Tizenöt évvel ezelőtt a hazai angol tanszékek oktatóinak zöme hűvösen fogadta azt a kijelentésemet, hogy az amerikai angol számunkra éppoly jó, tanítható változata a nyelvnek, mint a brit (Kontra 1984). Ma ezt a kérdést nemigen feszegeti már senki. A magyarok szerint az amerikai angol legalább annyira jó, szép, logikus, energikus stb. nyelv, mint a brit angol. A brit angol, mint a magyarok számára egyedül követendő nyelvváltozat, elhalálozott.

Mindezek fényében a magamfajta szociolingvista számára igen szórakoztató dolog olyan kijelentéseket olvasni, amelyek a brit és az amerikai angolt egymás ellen játsszák ki a külföldiek angoltanításában. A British Council 1995/96-i éves összefoglaló jelentése (11.) azt állítja, hogy

1995-ben őfelsége a walesi herceg útjára indította az „English 2000” projektumot. A British Counciltől kezdeményezett ötéves projektum előre fogja jelezni, hogy világméretben mennyire fogják a jövőben is használni az angolt, ki fog fejleszteni új angoltanulási és -tanítási módokat és elő fogja segíteni a „brit” angol nyelvi áruk és szolgáltatások eladását.

S valóban: a brit angol favorizálása az angol helyett például lehetetlenné tette számunkra, hogy az egymillió fontos ELTSUP segítségével hozzájuthassunk akár egyetlen amerikai könyvhöz is. Ha a brit könyvpiacról hiányzott egy olyan könyv, amire a szegedi Angol Tanárképző Központnak szüksége volt, de az amerikai piacon bőséggel voltak ilyen könyvek, nem vehettük meg, amire szükségünk volt.

Nem lenne érdektelen megírni a magyarországi angoltanítás történetét abból a szempontból, hogy a britek és az amerikaiak miként versenyeztek (versenyeznek) egymással e század utolsó két évtizedében. Helyhiány miatt itt most csupán egy történetet villantok föl. Az ELTSUP beindulásakor, 1991 szeptemberében a budapesti brit nagykövetségen rendezett fogadáson a brit nagykövet kifejezte afelett érzett örömét, hogy olyan fontos angoltanítási projekumot indíthatnak be Magyarországon, mint az ELTSUP. Az ország élen jár a kommuniz-

* Lásd a róla írt recenziót folyóiratunk jelen számának 69. lapján. (A szerk.)

mus elvetésében és a piacgazdaság, valamint a demokrácia megteremtésében, népe nagyon is meg akar tanulni angolul, *mi több: brit angolul*. Mindezt a nagykövet körülbelül 100 magyarországi angoltanár, tanárképző szakember és nyelvész előtt mondta. Föltételezem, hogy a brit nagykövetnek nem állt szándékában tréfálni. A brit angolról és a magyarokról tett kijelentését valami más motiválhatta. Talán az, ahogyan a British Council igyekszik pénzt szerezni a brit kormánytól. E stratégiának része a brit angolnak mint világszerte kelendő árucikknek a bemutatása, olyané, „ami széles körű politikai és gazdasági előnyöket hoz Britanniának” (*The British Council Annual Report 1995/96*, 11.).

5. Magyar diákok véleménye az angol nyelvi imperializmusról

1997 márciusában három kérdést tettem föl szegedi elsőéves hallgatóimnak. 1) Fenyegeti az angol a magyar nyelvet?, 2) Miért tanul Ön angolul?, 3) Mi az angol nyelvi imperializmus? 19-ből 11 diák válaszolt igennel az 1) kérdésre, hat diák szerint nincs ilyen fenyegetés, ketten értékelhetetlen választ adtak. A 2) kérdésre adott válaszok a várakozásoknak megfelelően a nyelvtudás hasznosságát domborították ki. Meglepő módon az I. éves diákok zöme nem értette meg, miről szól a 3) kérdés. Azon kevesek egyike, akik megértették a kérdést, ezt írta: „Az angol akar a fő, a legfontosabb nyelv lenni.”

Egy másik órán harmadéves hallgatóimnak egy nyomtatott idézetet kellett kommentálniuk. Az idézet Phillipson (1990: 10) könyvéből való:

Azt a föltételezést, mely szerint az angol nyelv a globális kapitalizmus egyik sarkköve, érdemes komolyabban megvizsgálni, de első ránézésre e hipotézis igencsak hihetőnek tűnik. A kapitalizmus érdekei nyilvánvalóan globálisak, amint ez kitűnik egyik szószólója, Caspar Weinberger szavaiból is: „Nincs a világnak olyan eldugott sarka, nincs olyan nemzete, amely ne tartozna az Egyesült Államok legfőbb érdekszférájába (*Guardian Weekly*, 1984. május 20.)” Hasonlóképpen köszöntötte a brit kormány a kelet-európai kommunizmus összeomlását, amikor 1990 májusában külügyminiszterével kijelentette, Nagy-Britanniának az a célja, hogy az oroszot az angol váltsa fel második nyelvként egész Kelet-Európában. Föltételezhető, hogy a brit kormány motívumai itt nem kizárólag emberbaráti motívumok.

Azok a reakciók, amelyeket ez az idézet váltott ki diákjaimból, jelentős aggodalmat tükröznek. Íme néhány vélemény:

1) Azt hiszem, Caspar Weinberger szavainak politikai üzenete van. Az angolnak idegen nyelvként történő tanítását tekinthetjük kulturális imperializmusnak is, mivel egy domináns kultúra automatikus terjesztéséről van szó.

2) Anglia és Amerika motívumai az angoltanításban valószínűleg abból erednek, hogy magukat más országokhoz képest felsőbbrendűeknek képzelik. S minél többen tanulnak meg angolul, annál több bizonyítékát látják országaik felsőbbrendűségének.

3) Az embereknek az a vágya, hogy megtanuljanak angolul, nem annyira külső kényszerből, mint inkább az angol fontosságáról alkotott személyes véleményükből fakad.

4) Az oroszot a legtöbb ember a kommunizmussal asszociálja [...] Ugyanakkor szerintem nem Nagy-Britanniára, hanem az egyes kelet-európai országokra tartozik annak eldöntése, hogy milyen nyelveket tanuljanak.

5) „A világ csendőre” szerep a nagy kapitalista mohóság egy újabb megnyilvánulása csupán. Egyszerűen szólva mindez egyetlen célból történik, aminek a neve: pénz.

6) Ha az oroszot felváltja valami, akkor a német nyelv kell felváltsa, mivel a németajkú országok a legerősebbek Európában.

7) Miért kellene az angolnak lennie? Lehet a német, a francia, az olasz, a spanyol vagy akár egy szláv nyelv. Vannak, akik úgy vélekednek, hogy egy magyar ember számára az a legjobb, ha beszél egy nyugati nyelvet is és egy szláv nyelvet is.

6. Javaslatok az angol terjedése paradigma ellensúlyozására

Egy japán kommunikáció kutató, Tsuda (1994, idézi Phillipson és Skutnabb-Kangas 1996: 436) két mai globális nyelvpolitikai paradigmát ír le, az angol terjedése paradigmát és a nyelvi ökológiai paradigmát.

Az angol terjedése paradigma

- A. kapitalizmus
- B. tudomány és technika
- C. modernizáció
- D. egynyelvűség
- E. nemzetköziesítés
- F. a világkultúra amerikanizálása és homogenizálása
- G. nyelvi, kulturális és hírközlési imperializmus

A nyelvi ökológiai paradigma

- 1. emberi jogi távlatok
- 2. a kommunikációbeli egyenlőség
- 3. többnyelvűség
- 4. a nyelvek és kultúrák megőrzése
- 5. a nemzeti önrendelkezés védelme
- 6. az idegennyelv-tanítás támogatása

Phillipson és Skutnabb-Kangas (1996: 436) e két paradigmát egy kontinuum végpontjainak tekinti, s megállapítja, hogy „a felsorolt jellemzők nem bináris opozíciók, vagyis az egyik jellemző megléte nem zárja ki a neki megfelelő másik jelenlétét. Inkább arról van szó, hogy e jegyek és tendenciák nyalábjai megjelennek azokban a struktúrákban és folyamatokban, amelyek vagy az angol terjedését, vagy a nyelvi ökológiát támogatják.”

Phillipson (1992: 185) felsorolja az angoltanítás öt régi, de ma is hatékony alapelvét, vagy helyesebben mondva, széles körökben elterjedt téveszméjét:

1) Az a legjobb, ha az angolt más nyelvek használatának mellőzésével tanítják = az egynyelvűség téveszméje

2) Az ideális angoltanár az angolt anyanyelveként beszéli = az anyanyelvi beszélő téveszméje

3) Minél korábban kezdődik az angoltanítás, annál eredményesebb = a korai kezdés téveszméje

4) Minél nagyobb az angoltanításra fordított idő, annál jobb az eredmények = a maximális tanítási idő téveszméje

5) Ha más nyelveket is jelentősebb mértékben használnak, annak az angoltudás látja kárát = a szubtraktív téveszme.

Két okom is van arra, hogy ezeket az alapelveket (= téveszméket) kissé szemügyre vegyem. Az egyik az, hogy abban a hisztérikus keresletben, ami 1990 óta Magyarországon az angol iránt megnyilvánul, e téveszmék némelyike új életre kelt. A másik ok az idegennyelv-tanítás ma érvényes alapelvei és az angol exportjában megnyilvánuló üzleti stratégiák közötti növekvő konfliktus.

Minden képzett idegennyelv-tanár tudja, hogy a tanulók anyanyelvének rendkívül fontos szerepe van az idegennyelv-tanulásban. Ebből következik, hogy a tananyagoknak a tanulók anyanyelvére is komoly figyelmet kell fordítaniuk s a tanárok lehetőleg az anyanyelvet és az idegen nyelvet közel egyformán tudó emberek kell legyenek. Ezeket az alapelveket a mai magyarországi idegennyelv-tanításban gyakran megsértik, ignorálják. Ma hazánkban túlon túl gyakran halljuk ismét az egynyelvűség téveszméjét, s e téveszmét támogatják a brit könyvkiadók akkor, amikor az angolul tanuló magyaroknak olyan tankönyveket és szótárakat árulnak, amelyek anyanyelv nélküli, fantomtanulók számára íródtak.

Lássunk egy példát a mondottakra! Ackerman (1996: 413) vitathatónak tartja azt a módot, ahogyan az egynyelvű Duden kétnyelvűsítése során, vagyis ahogyan az angol–magyar képes Duden létrehozásakor az oxfordi kiadó eljár. „Azt, ami jellegzetesen magyar, kihagyták, s ezzel a szótár használhatóságát csökkentették azok számára, akiket a szavak és a világ viszonylatában a jellegzetesen magyar kapcsolatok érdekelnek.” Így például hiába keresi Ackerman a *The Oxford-Duden Pictorial Hungarian and English Dictionary*-ben a juhász szót vagy a *puli*-t, azok ott nem találhatók meg. A lexikográfiai szakszerűtlenség ily magas fokát magam csak azzal tudom magyarázni, hogy a triviális nyelvpedagógiai alapismeretek tiszteletben tartásánál a kiadó számára előrébb valók saját üzleti érdekei.³

Magától értődik az a javaslatom, hogy a magyar angoltanárok részesítsék előnyben a kétnyelvű szótárakat az azonos méretű és jellegű, egynyelvű, brit vagy amerikai szótárakkal szemben. Nyilvánvaló, hogy diákjaik nyelvtanulási érdekeit ezzel szolgálják legjobban, s amikor ezt teszik, egyben ellensúlyozzák is azt a nyelvi és kulturális imperializmust, ami például a *The Oxford-Duden Pictorial Hungarian and English Dictionary* forgalmazásában nyilvánul meg. A kétnyelvű szótárak használatának pedagógiai helyességén túl a választást motiválhatja az is, amit Phillipson (1992: 187) ír: „Az egynyelvű nyelvtanítási módszertan szervesen kapcsolódik a dominált nyelvek, fogalmak és észjárás lingvisticista semmibevevéséhez.”

A hazai lingvicizmus másik aggasztó jelének tartom azt a polémiát, amivel újabban körülvették az Idegennyelvi Továbbképző Központ [ITK] Rigó utcai nyelvvizsgáit (lásd pl. Fonyódi 1996, Tamássyné 1997, Fekete 1997). Két álláspont küzd egymással: a Művelődési és Közoktatási Minisztérium egyes tisztviselői decentralizálni óhajtanak s meg kívánják szüntetni „az ITK nyelvvizsgáztatási monopóliumát”, míg a szakma (nyelvtanárok, vizsgáztatók és alkalmazott nyelvészek sosem voltak még ennyire egy véleményen) az egységes, országos nyelvvizsgáztatás megőrzése mellett van. A magyar angoltanítás és

nyelvvizsgáztatás terén egyaránt járatos Charles Alderson attól tart, hogy „[a nyelvvizsgarendszer átalakításának folyamatát] a külső és belső üzleti érdekek felboríthatják” (Fekete 1997: 19). Az üzleti harc azt is eredményezheti, hogy a mai 52 nyelv helyett csak 4-5 nyelven lehet majd állami nyelvvizsgát tenni Magyarországon (Tamássyné 1997: 17). Az állami nyelvvizsgarendszer ilyen beszűkülése automatikusan okozná a kis nyelvek (finn, észt, norvég, szerb, román, latin, görög stb.) tanításának és tanulásának csökkenését, ami a lingvicizmus riasztó megnyilvánulása lenne. A hagyományos magyar kétnyelvű nyelvvizsga áll itt szemben az olyan egynyelvű vizsgákkal, mint amilyen a Goethe-Institut német vizsgája, vagy a különféle cambridge-i angol vizsgák.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium azon hivatalnokainak, akik a Rigó utcai vizsgarendszer lebontásán buzgólkodnak, egyetlen olyan érvük sincs, ami szakmailag egyáltalán értelmezhető lenne. Ha tervüket végre tudják hajtani, akkor a magyarországi idegennyelv-tanulás súlyos károkat szenved s egyben megnő azoknak a száma, akiket angoltanulásukban a majdnem anyanyelvi szint elérésének irreális célja vezet majd a reálisabb és hasznosabb cél, a kompetens kétnyelvűvé válás helyett.

Az *angol terjedése paradigma* ellensúlyozására azt javaslom, hogy a magyar angoltanárok és angolt tanulók, de minden idegennyelv-tanár és -tanuló is, tegyen meg minden tőle telhetőt a mai kétnyelvű állami nyelvvizsga megőrzése érdekében.

A fentebb idézett második téveszmét, az anyanyelvi beszélő mint ideális tanár téveszméjét Medgyes Péter (1994) sikeresen megingatta. Az anyanyelvi tanár demisztifikálása és a kompetens kétnyelvű tanár felértékelése egyaránt helyénvaló, de ezek a szempontok gyakran figyelmen kívül maradnak, amikor Magyarországon ma angoltanárt alkalmaz egy oktatási intézmény. A nyelvi ökológiai paradigma támogatására azt javaslom, hogy az angoltanárokat alkalmazók lehetőleg kétnyelvű tanárokat foglalkoztassanak az egynyelvűek helyett. Visszatekintve az ELTSUP történetére, ma többek között azt tartom kritizálhatónak ebben az egyébként szerfelett sikeres programban, hogy a British Council tanárai között alig akadt valaki, akinek magyartudását nyelvtudásnak lehet nevezni.⁴

Végül arra teszek egy nyelvpedagógiai javaslatot, miképp lehet tanítványainkat felkészíteni arra, hogy az őket érő angol nyelvi és kulturális imperializmus ellen védekezzenek. Javaslatom igen egyszerű: tanáraink használjanak rendszeresen olyan stratégiai interakciós szerepjátékokat (Di Pietro 1994), amelyekben a scenáriókat angol és magyar anyanyelvűek valóban megtörtént nyelvi és kulturális konfliktusai köré építik. Ennél is fontosabb azonban, hogy minden hazai angoltanár-képző programban kellő súllyal szerepeljen a kultúraközi kommunikáció tanítása, a nyelvpolitikai ismeretek tanítása, és annak vizsgálata, hogy milyen szerepet játszhatnak az angoltanárok a nyelvi ökológiai paradigma és az angol terjedése paradigma támogatásában.

7. A zavarba ejtő konfliktus vagy skizofrénia

Valószínűleg kevés olyan nyelvtanár, tanárképző szakember, tankönyvszerző vagy alkalmazott nyelvész található, aki vitatná, hogy minden olyan idegen-

nyelv-tanítás, amely a tanulók anyanyelvét figyelmen kívül hagyja, per definitionem alacsonyabb rendű annál, amikor az anyanyelvet is megfelelő figyelemben részesítik. Ez az állítás az 1990-es években oly annyira triviális, hogy szinte szégyellem leírni. Az anyanyelv figyelembe vételének szükséges volta az idegennyelv-tanításban szakmai-tudományos alapkövetelmény. Ha ezt bárki vitatja, csak azt demonstrálja, hogy fogalma sincs az idegennyelv-tanulásról.

Az angoltanítás olyan szakma, ami különösen büszke professzionalizmusára (lásd Phillipson 1992). A tanulók anyanyelvének ignorálása a tanításban olyan tett, amiről süt a professzionalizmus hiánya. Az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban készített és onnan exportált angol tankönyvek, munkafüzetek, szótárak stb. zöme ignorálja a tanulók anyanyelvét s ebből a szempontból ezen anyagok professzionalizmusa megkérdőjelezhető. Vitathatatlan, hogy mindez a biznisz érdekében történik. Hatalmas konfliktus van itt a között, amit a nyelvpedagógia és alkalmazott nyelvészet tud, s a között, amit a biznisz csinál. Magyarán szólva: az üzleti érdekek fontosabbnak bizonyulnak a legalapvetőbb szakmai érdeknél, vagyis: az üzleti élet oly módon befolyásolja az angoltanulást és angoltanítást, hogy szakszerűtlenebbé teszi azt, mint amilyen lehetne. Ez a helyzet nekünk angoltanároknak, anyanyelvünktől függetlenül egyébként, olyan skizofréniát okoz, amellyel együtt kell élnünk egy ideig. A nagy kihívás abban áll, hogy őrizzük meg a professzionalizmust, de szabaduljunk meg e kínos tudathasadástól.

JEGYZETEK

- ¹ Itt és a továbbiakban az angol idézeteket saját fordításomban közlöm.
- ² Nincs tudomásom arról, hogy ebben milyen szerepet játszottak az amerikaiak vagy inkább talán az amerikai magyarok. Az amerikanizáció azonban (hasonlóan az imperializmus más formáihoz) lejátszódhat amerikaiak tevőleges részvétele nélkül is. Miként Phillipson (1992: 46) írja: „az emberek a lehető legemberbarátibb motívumoktól vezérelve is részei lehetnek egy imperialista struktúrának.”
- ³ Az *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* főszerkesztője, Jonathan Crowther egy interjúban (Kovács 1995: 59) kimondja, hogy „mi is el szeretnénk kerülni, hogy az *OALD* csak egy bizonyos anyanyelvű csoportot célozzon meg, akiknek a tipikus hibái egy behatárolt halmazt alkotnak. Az üzleti érdekünk is ezt diktálja, hiszen a szótárt az egész világon forgalmazzuk.” Mindazonáltal az anyanyelv nélküli fantomtanulóknak írt egy nyelvű szótárak monopóliuma megtörni látszik. Az angolul *semi-bilingual dictionary*-nek nevezett szótárak megjelenése (ilyen például a *Magyar Chambers*) és a nem angol ajkú országokban kiadott valódi kétnyelvű szótárak, pl. a *Hungarian Picture Dictionary for Young Americans* (Biro, Kontra, Radnai 1989) reménykeltő jelei az angol terjedése paradigma ellensúlyozásának.
- ⁴ Érdekes kérdéseket vet fel a brit kormánynak a külföldi alkalmazottai nyelvtudásával kapcsolatos attitűdje. A brit diplomatáktól és a British Council vezető hivatalnokaitól megkövetelik, hogy állomáshelyük elfoglalása előtt a helyszínen fejlesszék nyelvtudásukat, amennyiben nem ismerik azt a nyelvet, amelyet az adott országban beszélnek. Ezt a nyelvi képzést anyagilag támogatják. Magyarország esetében még viszonylag alacsonyrangú diplomatákat is elhelyeznek vidéki családokhoz nyelvtanulás céljából. Szemben áll ezzel a gyakorlattal az, ahogyan a Council Magyarországra vagy más országba küldi angoltanárait. Szerződött tanárainak a Council nem ajánl fel nyelvi képzést Angliában, de akkor sem, amikor megérkeznek a célor-

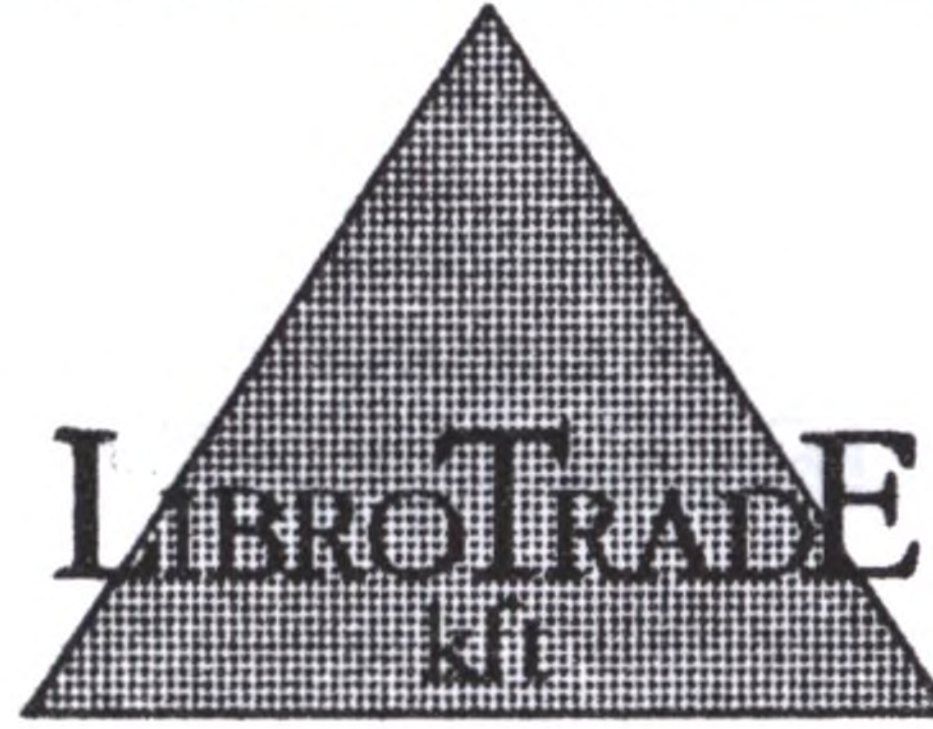
szágba. Úgy tűnik, ezt a politikát azzal igazolják, hogy a szakképzett nyelvtanárok *a)* elég tehetségesek ahhoz, és *b)* eléggé motiváltak ahhoz, hogy maguktól „felszedjék” a célország nyelvét. Az 1990 óta a Council által Magyarországra küldött kb. 40 angol tanár között talán féltucat akad, akinek magyartudása meghaladja a legminimálisabb *survival Hungarian* szintet. A külföldi munkavégzés kezdetén szüksége van minden tanárnak a formális, rendszeres nyelvtanulásra. Ennek hiányában a még oly képzett angoltanárok is (akik munkába állásuk napjától keményen dolgoznak) demotiválódnak és nyelvtudásuk alacsony szinten fosszilizálódik. A fent idézett érv elfedi azt a tényt, hogy az üzleti érdekek „überolják” a szakmai megfontolásokat. Az általában két vagy három évre szerződötetett nyelvtanárok nyelvi képzése pénzbe kerül, és a tanárokat – talán helytelenül – a hivatásos diplomatákhoz képest „fogyóeszköznek” tekintik. (Jeremy Parrott személyes közlése)

IRODALOM

- Ackerman, Farrell (1996). Review of *The Oxford-Duden Pictorial Hungarian and English Dictionary*. Ed. by Laszlo Anyos, John Pheby et al. Oxford: Clarendon Press, 1995. 800 pp. \$55.00 (cloth). In: *Slavic and East European Journal* Vol. 40, No. 2, 412–413.
- Bereczky János (1997). A féltő szeretet szava. In: *Reformátusok Lapja*, 1997. január 12., 3.
- Biro, Ruth G., Miklós Kontra and Zsófia T. Radnai (1989). *Hungarian Picture Dictionary for Young Americans*. Bilingual edition. Budapest: Tankönyvkiadó.
- The British Council Annual report 1995/96*. Kiadta a British Council.
- Csepeli, György and Antal Örkény with Kim Lane Scheppele (1996). Acquired Immune Deficiency Syndrome in Social Science in Eastern Europe. The Colonization of East European Social Science. In: *Replika*, Special issue 1996, 111–123.
- Di Pietro, Robert J. (1994). *Szerepjátékok a nyelvórán. Stratégiai interakció*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fekete Hajnal (1997). Charles Alderson. An interview conducted on 10 January, in Budapest. In: *Testing Matters: A Journal of English Language Testing in Hungary*, Vol. 2, No. 1, 17–21.
- Fonyódi, Jenő (1996). What is the Future of the Hungarian Language Exams? In: *NovELTy: A Journal of English Language Teaching and Cultural Studies in Hungary*, Vol. 3, No. 3, 46–51.
- Galtung, J. (1980). *The True Worlds. A Transnational Perspective*. New York: The Free Press.
- Jones-Petlane, Avis and Matthew Palmer (1991). Is the medium the message? In: *Első magyar alkalmazott nyelvészeti konferencia II. kötet*, 526–531. Nyíregyháza: Bessenyei György Tanárképző Főiskola.
- Karasszon Dezső (1997). A szigorú szeretet szava. In: *Reformátusok Lapja*, 1997. január 12., 3.
- Kontra, Miklós (1984). Should Hungarians Teach British English or American? In: Medgyes Péter és Nagy Edit (szerk.), *Az angolnyelv-tanítás módszertani irodalmából (Cikkgyűjtemény)*, 127–131. Budapest: Országos Pedagógiai Intézet.
- Kovács János (1995). Lesz-e birtokper Oxfordban? Beszélgetés Michael Swannal és Jonathan Crowtherral. In: *Modern Nyelvoktatás* 1/1, 57–61.
- Kusá, Zuzana (1996). The Immune Deficiency – Acquired or Inherited? In: *Replika*, Special issue 1996, 129–135.
- Laczkó Krisztina (1993). Szárnyalnak a Sólýmok, avagy az amerikai típusú névadási minta a sportban. In: *Névtani Értesítő* 15, 207–212.
- Máté János (1997). A szolgáló szeretet szava. In: *Reformátusok Lapja*, 1997. január 12., 1.
- Medgyes, Peter (1994). *The Non-Native Teacher*. London: Macmillan.

- Medgyes, Péter and Angi Malderez (eds.) (1996). *Changing perspectives in teacher education*. Oxford: Heinemann.
- Phillipson, Robert (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford, Oxford University Press.
- Phillipson, Robert and Tove Skutnabb-Kangas (1996). English Only Worldwide or Language Ecology? In: *TESOL Quarterly* 30, 429–452.
- Tamássyné dr. Bíró Magda (1997). A nyelvvizsgáztatás ügye a Parlament Oktatási Bizottsága előtt. In: *Testing Matters: A Journal of English Language Testing in Hungary*, Vol. 2, No. 1, 15–17.
- Tsuda, Y. (1994). The diffusion of English: Its impact on culture and communication. *Keio Communication Review*, 16, 49–61.

A LIBROTRADE KFT. 1173 BUDAPEST, PESTI ÚT 237.

ajánlja

	OXFORD UNIVERSITY PRESS	
Michael Swan	HOW ENGLISH WORKS	2240 Ft
Hugh Trappes-Lomax	OXFORD WORDFINDER DICTIONARY	1936 Ft
	LIBROTRADE – SZABÓ ÉS TÁRSA	
Szabó Katalin	WAS? MANN? WOMIT? WOZU?	1288 Ft
	LIBROTRADE – PAGINARUM	
Dr. Bartáné Aranyi Edina	TÁRSALGÁSI KÉPESKÖNYV ALAP-, KÖZÉP- ÉS FELSŐFOKON	780 Ft
Lőrincz Zsolt	NÉMET TÁRSALGÁSI KÉZIKÖNYV KÖZÉP- ÉS FELSŐFOKON	1075 Ft
	GRIMM KIADÓ	
	DEUTSCHE APHORISMEN – NÉMET AFORIZMÁK	996 Ft
Bassola Péter – Emericzy Tibor	NÉMET NYELVTANI TÁBLÁZATOK	379 Ft
Emericzy Tibor	ÖNÉ A SZÓ – MAGYAR-NÉMET NÉMET-MAGYAR TEMATIKUS SZÓTÁR NYELVVIZSGÁRA KÉSZÜLŐKNEK	1540 Ft

**LIBROTRADE
KÖNYVRÉSZLEG**

1173 BUDAPEST Pesti út 237.
Tel.: 258-1463; Fax: 257-7472
E-mail: books@librotrade.hu

**KÓDEX KÖNYVÁRUHÁZ
EMELET**

**IDEGEN NYELVŰ
KÖNYVESBOLT**
1054 BUDAPEST Honvéd u. 5.
Tel./Fax: 153-0772

BOOKSHOP

1052 BUDAPEST Gerlóczy u. 7.
Tel./Fax: 118-8633

LIBROTRADE KÖNYVESBOLT
9700 SZOMBATHELY Berzsenyi tér 2.
Tel.: 06/94-326-222

LIBROTRADE HELP KÖNYVESBOLT
9022 GYŐR Pálffy u. 3. (Saru köz)
Tel.: 06/96-327-428; 06/96-430-216